

DE TOEKAN SMAAKT NAAR KIP

Van Erwin Oehlers verschenen eveneens

Umasma-taki
(familiekroniek, 2019)

De Misrekening
(biografie, 3de druk 2025)

Mijn naam is Masongo Abone
(historisch roman, 2025)

Toelichting van de auteur:

Deze roman is een mengeling van feit en fictie. Hoewel gebaseerd op historisch onderzoek, zijn bepaalde gebeurtenissen en personages geromantiseerd of gereconstrueerd. Dit boek is geen historisch verslag, maar een interpretatie van het verleden door de lens van de auteur. Eventuele overeenkomsten met bestaande of overleden personen buiten de historische context berusten op toeval.

In dit boek worden historische termen gebruikt, zoals *slaaf* en *neger*, die vandaag de dag als kwetsend worden beschouwd. Dit gebeurt om de taal en tijdsperiode nauwkeurig weer te geven, niet om te kwetsen. Ik veroordeel racisme en discriminatie, en vraag de lezer de historische context in acht te nemen bij het lezen van deze termen.

Erwin Oehlers

De toekan smaakt naar kip

HISTORISCH ROMAN

Op pagina 208 en 209 een kaart van Suriname. Op de kaart zijn de plantages aangegeven waar Jan Matthias Öhlers Administrateur was. Samen met A. Sichterman was hij bovendien eigenaar van de plantages Alsimo en Edenburg. Voor de kaart zijn de opmetingen gedaan in de jaren 1860-1879 door: J.F.A. Cateau van Rosevelt en J.F.A.E. van Lansberge. Uitgegeven door: Buijten & Schipperheijn, Amsterdam.

Derde druk, herziene editie 2025

Tweede druk 2021

Eerste druk 2018

ISBN 9789465201115

Omslagfoto en andere foto's: Thea Timmer

Boekverzorging: Erwin Oehlers

Gepubliceerd en gedrukt via Brave New Books

Zeewolde

© 2018 Erwin G. Oehlers

Generaties sterven, maar de dood is nooit het einde van het verhaal. Er blijven altijd sporen, die zich aaneenrijgen door de tijd en verbonden worden door generaties. Zo ontstaat familiegeschiedenis. Het verhaal is nooit ten einde.

(Uit een artikel Familiegeschiedenis: z.d.)

Johan Matthias Öhlers (Hamburg, Duitsland)

x

Anna Cicilia van Till

|

Jan Matthias (Hamburg, Duitsland / Suriname)

x

Nanette

|

Johan Oehlers

x

Charlotte Britannia Hoen

|

Nanette Petronella Oehlers

x

[onbekend]

|

Adolph Henry Oehlers

x

Marie Kolie

|

Jacques Henry Francois Oehlers

x

Agusta Oosterling

|

Adolph Marius Luis Oehlers

x

Jaquelina Hilda Marie Wiebers

|

Erwin George Oehlers

x

Erna Raquela Ponson

|

Erwin George Oehlers (auteur)

De geur van angst en van zijn langzaam wegwijnende lichaam dwarrelt naar buiten en lokt de Dood resoluut naar hem toe.

Slingerend tussen hoop en verdriet verlangt zijn gesloopte lichaam wanhopig naar verlichting.

Vannacht zal de Dood zijn opwachting maken in de eenzame wereld waarin hij steeds verder wegzakt. De gedachte maakt hem angstig.

Het is verdomme te vroeg om afscheid te nemen. Hij, Jan Matthias Öhlers, de Duitse planter, heeft nog onafgemaakte zaken. Zaken die het smeulende vuur van zijn geweten telkens opnieuw aanwakkeren. Zijn geweten, dat hem steeds weer tot verzoening maant. Het besef dat de tijd dringt, drijft hem tot waanzin.

Het is bijna middernacht, en op het landgoed heerst een serene stilte. Alleen het stalen geluid van werktuigen en het gekraak van de zware schuurdeuren verstoren de rust.

Waarom zijn de slaven nog aan het werk op dit late uur? Morgenochtend vroeg moeten ze weer aan de slag.

Landgoed Hamburg ligt aan de rand van Paramaribo, vlak bij het bos. Op het erf staat het grote plantershuis, omringd door een houten schuur, een werkplaats en de slavenhutten

van leem, bedekt met palmladeren, die zich verderop bij de kreek bevinden. De overige houten gebouwen staan op halve-meterhoge poeren, bedekt met rode dakpannen uit Holland.

Het is een warme avond en hij voelt zich rusteloos. Zijn ziekte houdt hem al maandenlang gevangen in bed. Dag na dag voelt hij zijn krachten verder wegvloeien. Af en toe helpt Catrijntje hem naar de grote leunstoel bij het raam. Catrijntje, zijn huishoudster, met haar onuitputtelijke opgewektheid en eindeloos geduld.

Hij heeft stekende pijn, koorts en geen controle meer over zijn blaas. De zure geur van zweet en urine die hem omringt, merkt hij al niet eens meer op.

Wanneer hij afgezonderd nadenkt over zijn naderende einde, trekt zijn leven als een tragische voorstelling aan hem voorbij. Soms blijft een beeld even hangen en boort een afgrijselijke gil zijn gedachten. Een jonge vrouw knielt op de grond. Bloed stroomt uit de snijwonden op haar rug en druipt op het droge zand. Het voelt stroperig en kleeft aan zijn handen. Wild zwaaiend met zijn handen veegt hij het bloed af aan zijn broek.

Plotseling rukt het gebonk van een klapperend luik hem uit zijn naargeestige gedachten.

Een bedompte lucht waait naar binnen. Hij slaat het laken van zich af; het belandt op de grond. Moeizaam klimt hij uit bed en strompelt naar het raam. Waar is Catrijntje als je haar nodig hebt?

Krom en wankel staat hij in zijn hemd en onderbroek, staand in de duisternis. Met trillende handen grijpt hij naar de hefboom van het luik. Wanneer hij eindelijk beet heeft, trekt hij een paar keer krachtig totdat het dichtzit. Hij duwt de hefboom naar beneden en klampt zich eraan vast. Door de houten jaloezieën gluurt hij naar buiten.

Een onweersbui trekt over de stad. Grote regendruppels

vallen op het dak en stromen in kolkende waterstromen over kapotte goten. Het erf verandert in een modderpoel.

Er hangt een onheilspellende sfeer. De duisternis verzwelgt elk beetje licht dat de maan uitstraalt. De volle maan heeft zich veilig verborgen achter een ondoordringbaar wolkendek. Ondertussen jaagt de wind huilend om het huis en dringt door kieren en gaten naar binnen.

Af en toe werpt de bliksem zijn felle flitsen als scherpe steekwapens naar de aarde. Hij wacht met ingehouden adem op de dreun die volgt. Tussen de bliksemflitsen door klinken angstaanjagende geluiden uit het bos. Vogels krijsen en zoeken een veilig heenkomen en op het erf blaft een hond zich schor.

De nacht ontardt in een dramatisch schouwspel, met als hoogtepunt het naderende bezoek van de Dood.

Op de tast sjokt hij weer terug naar het bed. Bij het voeten-eind houdt hij zich vast aan de spijlen en bukt om het laken op te rapen. Zodra hij weer ligt begint het malen opnieuw.

Zijn geest wordt geteisterd door een knagend geweten en de ondraaglijke pijn van het verval dat in zijn lichaam woekert. Hij staart in het duister en vraagt zich af wat erger is. Straks doet het er toch niet meer toe.

Hij grijpt de jeneverkruik van het nachtkastje en zet het gulzig aan zijn mond. Met schokkende teugen giet hij het bedwelmende vocht naar binnen. Een deel sijpelt langs zijn mond en maakt zijn hemd nat. Een dikke mist trekt op in zijn hoofd. Eindelijk ontspanning.

Hij zakt in de kussens, zijn hoofd hangt opzij. Met moeite blaast hij de lucht uit zijn longen. Zijn arm verslapt en de kruik valt om. De paar druppels die eruit lopen trekken onmiddellijk in het laken. Hij dommelt weg.

Een bliksemschicht rukt hem uit zijn roes en zet de kamer opnieuw in lichterlaaie. De ziellose inboedel lijkt tot leven te komen. Met angstige ogen ziet hij hoe de grote linnenkast

zich als een monster dreigend vooroverbuigt, de haveloze stoelen als dwergen in het rond dansen, en de tafel verandert in een kronkelende boomstronk.

En dan is het weer donker. Hij wacht, wacht en wacht. Geen dreun. Geen donderslag die het bed doet schudden. Niets.

De regen droogt op, de wind gaat liggen. Het gekwelde gekank van de hond sterft weg. Doodse stilte. Zijn hart bonkt in zijn borst.

De maan komt tevoorschijn en verdrijft de duisternis. Het zachte licht bedekt het landgoed met een grijze sluier. Gebouwen en bomen lijken gevangen in een mistroostig schilderij.

Binnen keren tafels, stoelen en kasten terug naar hun schijnbare harmonie en rust.

Onverwachts snijdt het krakende geluid van de deur als een mes door de stilte. Een ijzige tocht glijdt naar binnen, als een onzichtbare fee die teder de ruimte beroert met haar sluier. Bij hem houdt ze even stil, blaast zachtjes in zijn gezicht en aait met haar zachte hand langs zijn armen voordat ze verder waait. Hij huivert, klemt zijn kaken op elkaar en draait zich met een ruk om naar de deur.

Zijn adem stokt, zijn hart bonkt wild in zijn borst. Hij grijpt naar zijn borst, terwijl duizeligheid een grijs waas voor zijn ogen trekt.

‘Kom ik gelegen?’ klinkt het kort en streng. De Dood, een lange gedaante in een zwart kostuum, buigt licht voorover en stapt de kamer binnen. Met een paar grote, beheerste passen staat hij bij het bed. Hij kijkt Jan Matthias onderzoekend aan. In zijn magere, asgrauwe gezicht zitten diepe rimpels tot onder de hoge, opvallende jukbeenderen. Zijn lange grijze haren vallen stijl over zijn schouders, naar achteren.

‘Kom ik gelegen?’ herhaalt de Dood, ditmaal klinkt hij vriendelijker terwijl hij zich naar voren buigt.

Jan Matthias komt overeind en strijkt met trillende vingers

door zijn haar. Wanneer hij zijn hand langs zijn mond veegt, voelt hij de ruwe stoppels op zijn huid. Ongeschoren de Dood ontvangen, hij schaamt zich.

‘Wie bent u?’ vraagt hij, zijn stem onzeker, bijna beleefd.

‘Voor velen ben ik gewoon de dood,’ antwoordt de Dood. ‘Maar mensen zoals u zien mij liever als de Verlosser.’

‘Eindelijk,’ roept hij uit. ‘Verlos me dan uit deze verschrikkelijke ellende. Alstublieft!’

‘Dat ga ik zeker doen,’ antwoordt de Dood kalm. ‘Maakt u zich geen zorgen. Maar uw reis naar de eeuwigheid moet nog even wachten. U zult eerst met wat kwesties moeten afrekenen.’

‘Wees genadig,’ smeekt hij, ‘en gun me alstublieft mijn dood.’

‘Gunnen?’ herhaalt de Dood met een spottende blik. ‘U bent een man met gezag, die zich verheven voelt boven de zwarte medemens. Gunnen vereist nederigheid en medeleven, mijn beste.’

‘Verlos me dan op zijn minst van deze onverdraaglijke pijn,’ probeert hij wanhopig.

‘Voor wonderen moet u bij God zijn,’ zegt de Dood lachend. ‘Maar daar hebt u, naar ik vermoed, weinig boodschap aan.’

Hij kijkt de Dood geërgerd aan. Als lid van de Evangelisch-Lutherse kerk wordt zijn geloof sinds zijn ziekte zwaar op de proef gesteld. Hoe vaak heeft hij de dominee niet uitgedaagd met zijn scherpe vragen over de straf die God hem zou hebben opgelegd? En hoe vaak liet de hoofdschuddende gelovige hem op niet mis te verstane wijze weten dat zijn lot zonder klagen gedragen moet worden.

De Dood pakt een stoel en gaat naast het bed zitten. ‘Zo, dit is beter,’ zucht hij. Hij leunt voorover, vouwt zijn lange vingers in elkaar en laat zijn grijze haren als een sluier langs zijn gezicht vallen.

‘Kennelijk bent u niet bang voor mij,’ zegt de Dood.

‘Dit is geen leven!’ roept hij uit.

De Dood grijnst spottend. ‘Bij wie ik ook kom, zie ik de angst in de ogen. Altijd. Ik kom onverwacht, dat weet u. Ik verras de mensen graag.’ Hij pauzeert even, zijn toon wordt bijna triomfantelijk. ‘Maar wanneer de zielenpijn of uitzichtloze ziekte ondraaglijk wordt, dan legt men de rode loper voor mij uit. Onverschillig waar ik hen naartoe leid. Naar een helse marteling vol satanisch geweld of glijden ze geruisloos langs de hemelpoort om het met engelenzang en wierook gevulde paradijs te betreden? Ze weten het niet. Maar opeens beseffen ze wat echt belangrijk is.’ Zijn ogen vernauwen zich. ‘Is dit uw eerste ervaring met mij?’

‘Nee,’ antwoordt hij. ‘U komt overal. U zou het moeten weten.’

De Dood kijkt hem vragend aan. ‘Ik weet niet alles.’

‘Het overlijden van Nanette heeft mij destijds diep geraakt,’ vervolgt Jan Matthias.

‘Uw huishoudster?’ vraagt de Dood.

‘De moeder van mijn drie zonen.’

‘Drie kinderen?’ De Dood buigt iets naar voren, zijn blik vragend.

Hij kijkt de Dood lang aan. ‘Zij stierf zes maanden na de geboorte van Matthias,’ zegt hij uiteindelijk. ‘Na de bevaling ging het niet goed met haar. Niemand wist wat zij had. Ook de chirurgijn niet. De ziekte verteerde haar van binnen-uit.’ Zijn stem trilt.

Hij legt zijn hoofd op het kussen en tuurt door de houten jaloezieën naar buiten. Hij ziet een vrouw in het wit. Nanette. Zijn adem stekt. Waarom staat ze daar? Spant ze samen met de Dood? Wil ze hem verlossen, zijn geweten kwellen, of van zijn machteloosheid genieten?

‘Tot op het bot verteerd stierf Nanette negen jaar geleden,

op 17 november 1789,' vervolgt hij. 'Op de *dede oso*¹ zoals ze dat hier noemen, was haar familie aanwezig. Ze hebben mij haar lichaam afgenomen. Ik had niets meer over haar te zeggen. De hele nacht bleven ze in huis, zogenaamd om ons te beschermen tegen haar geest. Ze beweerden dat haar *yorka*² nog tussen twee werelden zweefde en nog geen rust had gevonden. Het was onverdraaglijk.' Hij zwijgt en sluit zijn ogen. 'De volgende ochtend, na de lijkbewassing,' vervolgt hij, 'maakten ze haar klaar voor het afscheid. Toen ik haar zag, schrok ik. Ze lag daar, grauw, mager, een schim van wie ze ooit was. Ik herkende haar nauwelijks. En toch beweerden ze dat ze er mooi bij lag. Hoe konden ze zoiets zeggen? Hoe?' Hij staart naar het plafond, zijn gezicht vertrokken van herinneringen. 'Het was rumoerig. Vrouwen huilden, gilden bij haar kist, zongen vreemde liederen. Hysterisch zwaaiden ze met hun armen en sloegen op de kist. Ik werd onrustig, wilde weg. Ver weg. Weg van die idioterie.'

Hij pauzeert, haalt moeizaam adem. Zijn blik glijdt naar de kast.

'Geef me de jeneverkruik,' zegt hij. De Dood staat op, vindt de kruik en trekt de kurk eraf. Hij kijkt om zich heen, op zoek naar een glas. 'Niet nodig,' mompelt Jan Matthias en wenkt. De Dood overhandigt de kruik en gaat weer zitten. Jan Matthias neemt een flinke slok, veegt zijn kin af en zet de kruik op het nachtkastje. Hij leunt achterover. 'Dit moet niet te lang meer duren,' zegt hij om er even later aan toe te voegen: 'Over welke kwesties wilt u het hebben?'

'Uw verhaal is nog niet af,' antwoordt de Dood. 'De kwesties komen later.'

Uitgeput kijkt Jan Matthias de Dood aan. Wat moet hij met Nanette's begrafenis?

1 Doodsritueel van de Afro-Surinamers. De avond voor de begrafenis, de dodenwake.

2 Geest

‘Die idioterie, ik kon het niet meer verdragen,’ gaat hij verder. ‘Ik werd er gek van. Ik liep weg. Buiten stond Johan bij een groepje mannen dat hem probeerde op te vrolijken.’

‘Jullie oudste zoon?’

‘In zijn ogen zag ik het verdriet om zijn moeder. Ik wilde naar hem toe, hem vasthouden, hem troosten. Maar ik kon het niet.’ Zijn stem breekt. ‘Wat heb ik hem tekortgedaan; zijn hele leven lang. Ik keek hem verontschuldigend aan. Zijn blik trof mijn hart, maar iets in mij onderdrukte elke vorm van affectie. Het maakte me woedend. Waarom kon ik het niet? Welke duivelse opvoeding heeft mij zo verminkt? Ik sloeg met mijn vuist tegen het hek van de veranda. De mensen schrokken en deinsden terug. Johan stond daar... hij hilde zachtjes. Ik keek niet om. Ik liep door en voor het eerst voelde ik de tranen.’

‘U bent hem wel wat verschuldigd,’ zegt de Dood na een moment van stilte.

‘Maar hoe?’

‘U vindt wel een manier. U hebt een zwaar leven gehad, maar u hebt uzelf, en vooral uw naasten, veel verdriet gedaan.’

‘Wat weet u daar nou van?’ bijt Jan Matthias terug.

‘U hebt altijd hard gewerkt en succes gehad. U hebt uw dierbaren een goed leven gegeven. Maar het was vooral uw eigen aanzien dat vooropstond en zij, zij dienden slechts uw belang,’ antwoordt de Dood, gaat rechtop zitten en legt zijn armen over elkaar. ‘En die andere pijn? Cilia, de slavin bij wie het verdriet misschien wel dieper zit.’

Bij het horen van haar naam verstijft hij. ‘Waar bemoeit u zich mee?’ snauwt hij.

De Dood kijkt hem aan en zegt dan op een verwijtende toon: ‘Bespaar me uw verontwaardiging. Het leed van anderen is misschien aan uw oren en ogen voorbijgegaan maar niets ontgaat het waakzame geweten.’

Hij komt overeind, steunend op het matras. Het zweet loopt over zijn gezicht. Hij is boos. Hij vindt dat hem het sterven wordt ontnomen en de Dood hem met een arrogante smoel de les leest. Waar haalt hij het lef vandaan?

‘Het is al goed zo. Ik ben niet langer gediend van uw gunsten,’ zegt hij. ‘Ik lijd nog liever deze ongenadige pijn. Vroeg of laat zal het er toch van komen!’ Hij valt uitgeput achterover.

Terwijl hij naar adem hapt, staat de Dood op, loopt naar het raam en drukt met enige moeite de hefboom omhoog. Met zijn schouder drukt hij het luik open.

Buiten is het stil en het grijze decor blijft onveranderd.

‘Het ziet er verlaten uit,’ merkt de Dood op.

Een koele luchtstroom verdrijft de drukkende hitte. De Dood gaat pal voor het raam staan en haalt een paar keer diep adem. ‘Ik ruik het bos,’ zegt hij. Met enige nadruk vraagt hij: ‘Wat is er gebeurd in het mangrovebos bij de zwamp?’

Maar hij wil die pijnlijke herinnering niet toelaten. Hij aarzelt en zegt even later dat het haar eigen keuze was. ‘Koppigheid!’ roept hij. ‘Als ze zonder protest had gedaan wat van haar verlangd werd, was er niets gebeurd.’

‘U was toch de baas?’ vraagt de Dood met een grijns.

‘Ik moest een voorbeeld stellen. De slavenmacht moet kort gehouden worden, anders word je als planter onder de voet gelopen,’ zegt hij stellig. Maar terwijl de woorden uit zijn mond rollen, voelt hij meteen de wrangheid ervan.

‘Waarom Cilia? Waren het uw waanvoorstellingen en frustraties waarvoor zij moest boeten en uw ziel moest redden? Uiteindelijk zakte u dieper weg in het moeras der wanhoop. Iedereen en alles om u heen werd meegezogen. U bent hen nogal wat compassie verschuldigd en enige nederigheid zou u niet misstaan.’

‘Hoe dan?’ vraagt hij schor.

De Dood trekt het luik op een kier en loopt terug naar zijn

stoel. Bij het voeteneinde van het bed blijft hij plotseling staan wanneer er op de deur wordt geklopt.

Na een korte stilte klinkt er opnieuw geklop. ‘Wie is daar?’ vraagt Jan Matthias geërgerd.

Langzaam gaat de deur open. Catrijntje stapt aarzelend naar binnen. Haar crèmekleurige nachtjapon wappert om haar stevige lichaam, en haar grote voeten zitten bekneld in versleten pantoffels. In haar hand houdt ze een kleine kaarsenbrander vast. Sinds het overlijden van Nanette verzorgt ze Jan Matthias’ drie zonen.

Catrijntje, vroeger het wasmeisje, werd geboren als kind van veldslaven. Toen ze achttien was, mocht ze tot grote vreugde van haar ouders in het huis van *masra*³ werken. Alles was beter dan het ellendige leven op het veld.

Ze deed haar best en viel al snel in de smaak bij haar *misi*⁴, Nanette. Binnen korte tijd werd Catrijntje haar persoonlijke hulpje. Ook de kinderen raakten aan haar gehecht. Nu, negen jaar na Nanettes dood, is Catrijntje, met *masra* op sterven, de enige op wie de kinderen nog kunnen rekenen.

Ze is bijna vijftig, moe en versleten. Haar lichaam is zwaar en stram. De zorg voor hem voelt als een last, en haar opgewektheid is inmiddels verschaald. Maar ze kent haar verantwoordelijkheid en zal de belofte die ze aan haar *misi* deed, hoe dan ook nakomen.

Bij het bed houdt ze de kaarsenbrander omhoog.

‘Gaat het, *masra*? U lag weer in uzelf te praten. Ik dacht dat u misschien iets nodig had.’

Hij mompelt iets onverstaanbaars en schudt zijn hoofd.

Ze haalt de omgevallen jeneverkruik uit het bed en merkt de aangebroken kruik op het nachtkastje op.

‘Hebt u weer pijn?’ vraagt ze zacht. ‘Zal ik het laken verschonen?’

3 Baas, meester

4 Mevrouw, bazin

‘Nee, niet nu. Alsjeblieft, Catrijntje,’ zegt hij dringend.

‘*Masra* moet oppassen met dat spul. Het stopt *didibri*⁵ in uw hoofd. U gaat *spuku*⁶ zien die er niet zijn.’

‘Misschien, Catrijntje. Dat spul brengt in elk geval troost.’

‘Het is fris hier.’ Ze trekt het laken over hem heen en loopt langs het voeteneinde naar het raam.

De Dood doet een stap achteruit. Jan Matthias kijkt verbaasd wanneer ze de Dood zonder een spoor van herkenning voorbijloopt.

Met haar vrije hand morrelt ze aan het luik. Ze trekt de hefboom zo hard naar beneden dat ze haar evenwicht verliest en tegen het raam valt. Ze kan nog net voorkomen dat de kaarsbrander omvalt en laat een hartgrondige verwensing horen. ‘Alles vergaat hier,’ verzucht ze. ‘Straks valt het huis nog uit elkaar.’

‘Zal ik blijven?’ vraagt ze wanneer ze weer naast het bed staat.

‘Nee, nee. Ik wil vannacht alleen zijn,’ antwoordt hij haastig.

‘Kan ik dan nog wat voor u doen?’

‘Het is goed zo,’ antwoordt hij en gebaart haar om weg te gaan.

‘Ik ga al. Koppige man,’ mompelt ze en loopt de kamer uit.

Ze trekt de deur dicht, blijft nog even staan, en als ze niets meer hoort loopt ze sloffend weg.

‘Waarom zag ze u niet?’ onderbreekt hij de stilte.

‘Alleen de stervenden willen mij zien,’ antwoordt de Dood.

‘Er wordt goed voor u gezorgd, zie ik.’

Als een kwajongen die op heterdaad wordt betrapt, kijkt hij de andere kant op.

‘Had u nog meer?’ vraagt de Dood even later. ‘Het zal u zwaar vallen om met Johan en Cilia in het reine te komen.’

‘Wist ik maar hoe. Mijn koppigheid en angst dat het verkeerd zal uitpakken, beletten mij om ook maar een schijntje genegenheid te tonen. Laat staan dat ik de moed zou hebben

5 De duivel

6 Spoken

om vergeving te vragen.’ Hij grijpt de kruik, neemt een flinke slok en biedt hem aan.

‘Dank je. Ik drink niet. Ik moet nuchter blijven, anders kies ik misschien de verkeerde bestemming,’ zegt de Dood.

‘Help me,’ smeekt hij en denkt plots aan zijn vader.

‘Ik ben geworden zoals mijn vader, die ik haatte om zijn onuitstaanbare autoriteit,’ zucht hij, ‘Niets was goed genoeg voor hem. Altijd maar die beklemmende perfectie, die doorringende blik en zijn zelfoverschatting.’

Hij zwijgt, slaat zijn handen voor zijn gezicht en begint met schokkende schouders te huilen. Ontroostbaar vervloekt hij zijn vader.

De Dood wacht geduldig en knikt wanneer hij even later weer tot zichzelf is gekomen.

‘Zijn dood kwam als een opluchting,’ vervolgt hij. ‘Lang heb ik me afgevraagd waarom dat zo was. Waarom zijn dood me onverschillig liet. Hield ik niet van hem? Ik voelde me bevrijd. Geen vergeefse hoop meer op verzoening, geen vernederende kritiek.’ Hij valt stil, alsof hij spijt heeft zijn vader zo te beschimpen.

De Dood gebaart dat hij verder moet gaan.

‘Die opluchting was ook beangstigend,’ zegt hij. ‘Kon ik wel leven zonder die hoop en zonder zijn kritiek? Kon ik die leegte aan? Ik wilde hem vergeven. Kon hij mij maar horen en zeggen dat hij van me hield. Maar daarvoor was hij te laf, en nu is het te laat. Desondanks vergeef ik hem. En ik hoop dat Johan en Cilia mij ook zullen vergeven. Of zullen zij ook opgelucht zijn na mijn dood? Hun verdriet vrees ik meer dan de pijn in mijn lichaam.’

‘Pijn kent geen verschil, noch in de geest noch in het lichaam. Een gekwelde geest pijnigt het lichaam zoals een pijnlijk lichaam de geest kwelt,’ zegt de Dood.

‘Ik wil wel verdomme!’ Hij balt zijn vuisten. ‘Ik zal laten zien dat het anders kan, dat het anders moet. *Mein Gott hilf*

mir!' schreeuwt hij.

De woorden galmen door het eens zo statige plantershuis, als de dreunende voetstappen van een marcherend leger. Vastberaden om af te rekenen met zijn kwelgeesten, die de tragiek van zijn leven tot hun missie lijken te hebben verheven.

Het verdriet en de geheimen van het huis zijn geabsorbeerd door de muren van het plantershuis op het landgoed. Het huis dat hij ooit kocht voor een aanzienlijke som geld, als symbool van zijn succes en zwaarbevochten status. Een imposante uiting van welvaart en macht. Nu, meegesleurd in de teloorgang van plantage Alsimo, staat het daar, verveloos, gehavend, treurend in het licht van de dageraad.

Hij dacht altijd dat het huis in de stad een geschenk uit de hemel was voor Nanette. Eindelijk weg van de plantage, weg van het saaie leven op Alsimo. Hier, in de stad, kon ze gezien worden. Hier kon ze het luxelevens leiden dat ze zo graag wilde. Maar bovenal was ze ver weg van de slavenmacht en de narigheid die haar daar omringde. Hier, in het grote plantershuis, waren alleen de brave huisslaven.

Hij ziet haar nu dansen in de ochtendnevel, haar lichaam gehuld in een witte sluier. Alleen haar gezicht is scherp zichtbaar. Met haar sprekende zwarte ogen kijkt ze hem verlegen aan, net zoals bij hun eerste ontmoeting, eenentwintig jaar geleden.

Het was volle maan en broeierig die avond in februari 1777. De zwakke wind bracht nauwelijks verkoeling over plantage Alsimo.

Bij de schuur, vlakbij de planterswoning, hadden de slaven een houtvuur gemaakt. Er werd gegeten en gedronken, maar vooral veel gedanst en muziek gemaakt om de herinnering aan hun geboorteland in Afrika levend te houden.

Zijn hartslag bonkte mee op het ritme van de trommels. Het

geroffel werd steeds harder en wilder en zweepte de dansers op. Sommigen raakten in trance en gingen wild tekeer rondom het vuur.

Vanaf de veranda van het plantershuis hield hij ze in de gaten, terwijl hij hoopte dat Nanette erbij was. Vaak had hij als een verlegen jongen naar haar gegluurd.

Naast hem zat Jozef, zijn *futuboi*⁷ die eigenlijk Kobe heette, gehurkt op de grond, nieuwsgierig mee te kijken.

Die dag, in februari, was het Nanettes negentiende verjaardag. Midden tussen de dansende menigte bewoog ze haar lichaam verleidelijk, alsof ze zijn blik voelde. Haar heupen zwaaiden steeds sneller heen en weer. Toen ze opkeek, zag ze hem staan. Opgejaagd door het geluid van de trommels en de geur van kruiden en wierook werd haar verlangen naar hem heviger en onhoudbaar. Ze had dat verlangen lang weggestopt, omdat hij voor haar onbereikbaar leek.

Plotseling liep ze weg uit de menigte.

Toen ze beneden aan de trap verscheen, keek hij schichtig om zich heen. Hij gebaarde Jozef dat hij moest vertrekken.

Ze klom de trap op. Hijgend bleef ze voor hem staan, met gebogen hoofd. De warmte van haar lichaam drong tot op zijn botten. Ze stonden zwijgend tegenover elkaar.

Voorzichtig legde hij zijn handen op haar blote schouders. Een rilling ging door haar heen. Hij bracht zijn hand onder haar kin en tilde haar gezicht zachtjes omhoog. Ze hield haar ogen gesloten. Het maanlicht gleed over haar lichtbruine gezicht en gaf haar bezwete huid een fluwelen glans.

Terwijl hij langzaam voorover boog, begonnen zijn handen te trillen. De zelfverzekerde planter voelde zich ineens onzeker en verlegen.

‘Nanette,’ fluisterde hij.

Hij kuste haar zacht op de mond. De trommels verstomden.

7 Knecht, loopjongen, boodschappenjongen

Nu danst ze op de golven van de ochtendnevel. ‘Nanette,’ roept hij. Als een heilige steekt ze haar armen naar voren en spreidt ze naar hem. ‘Mijn lieve Jan Matthias, ik houd van jou. Ik heb je allang vergeven. Nu moet je de kinderen liefhebben en troost bieden,’ zegt ze. Langzaam verdwijnt ze in een grijze mist. ‘Nanette,’ roept hij weer. ‘Nanette, wacht op me. Laat me niet alleen!’ schreeuwt hij, terwijl hij tastend door de mist achter haar aanloopt. Plotseling wordt hij bij zijn arm gegrepen. Hij probeert zich los te rukken.

‘*Masra, masra*, wordt wakker,’ klinkt een stem.

Snakkend naar lucht opent hij zijn ogen. Zijn zicht wordt helder, en hij ziet Catrijntje.

‘Rustig *masra*, rustig. Het komt allemaal goed,’ zegt ze kalmerend.

‘Nanette. Ik moet naar haar toe,’ roept hij, terwijl hij over-eind probeert te komen en daarbij bijna Catrijntje omver trekt.

‘Rustig *masra*. Gaat u liggen,’ dringt ze aan. Ze pakt de kruik van het nachtkastje en brengt die naar zijn mond.

‘Hier, neem een slok. Dat zal u kalmeren.’ Ze houdt een doek onder zijn kin en giet de jenever naar binnen. Hij ver-slikt zich en begint te hoesten.

Verward kijkt hij om zich heen, zoekend. Waar is de Dood? Hij had niet eens het fatsoen om afscheid te nemen. Wanneer zal hij terugkomen?

‘Zoekt u iets?’ vraagt Catrijntje voorzichtig.

Hij antwoordt niet en leunt zuchtend achterover.

‘Ik zal u eerst maar eens verschonen voordat het ontbijt wordt gebracht.’

Ze roept Jozef, de *futuboi*, en wijst naar de lampetkan op tafel. Ze stuurt hem erop uit om water te halen. Ondertussen loopt ze naar het raam en opent met enige moeite het luik.

‘Ah, frisse lucht. Mijn hemel wat een *tingi*⁸,’ mompelt ze.

8 Stank

Als hij eindelijk uit bed geholpen is en op de stoel bij het raam zit, komt Jozef terug. Catrijntje begint Jan Matthias te wassen. Hij ondergaat de uitgebreide schoonmaakbeurt gelaten.

‘Waarom was u zo onrustig vannacht?’ vraagt ze.

‘Sommige dingen kun je maar beter niet weten,’ mompelt hij. ‘Ik voel me alweer iets beter. Roep Pletz, de gezworen klerk⁹. Zorg dat hij hier zo snel mogelijk komt. Stuur Jozef maar.’

‘*Masra* krijgt weer praatjes,’ zegt ze met een schamper lachje.

Wanneer hij is aangekleed, brengt Fafa de jonge huisslavin het ontbijt binnen, een kop thee met een bord pap. Ze zet het dienblad op tafel.

De eerste stralen van de zon glijden over de gebouwen. Buiten ontwaakt het leven op de plantage. Vogels vliegen tijlpend rond, op zoek naar voedsel. De slaven gaan weer aan het werk. Sommigen sjouwen zware balen van de ene schuur naar de andere. Iemand trapt naar een hond die in de weg loopt. Jankend springt het dier opzij en sluipt met zijn staart tussen de poten achter de schuur.

Binnen klinken de geluiden van de huisslaven die aan het werk zijn. Ondanks de vervallen staat van het huis zorgt Catrijntje ervoor dat alle kamers altijd netjes en schoon zijn.

Sinds zijn ziekte komt er nauwelijks bezoek. Met de constante pijn kan hij dat niet verdragen. Maar Catrijntje mist het gezelschap en verheugt zich op de terugkomst van de jongens.

Voordat ze de kamer verlaat, vraagt ze: ‘Wat zal ik tegen Pletz zeggen als hij komt?’

‘Niets,’ antwoordt hij kort en wuift haar de kamer uit.

9 Een gezworen klerk is te vergelijken met een notaris.